

Nepriklausomas tyrimas seksualiniams nusikaltimams Bažnyčioje tirti: kodėl ir kaip jis turėtų vykti

Tyrimo motyvai

Vis daugiau seksualinio išnaudojimo atvejų Katalikų Bažnyčioje Lietuvoje iškyla į viešumą. Situacija yra įtempta, todėl jai spręsti būtini sisteminiai ir ryžtingi sprendimai. Vienas pirmųjų reikšmingų žingsnių turėtų būti nepriklausomas tyrimas.

Toks tyrimas pirmiausia būtinas tam, kad būtų nustatytas realus problemos mastas, atskleistos specifinės Lietuvos aplinkybės, įvertinta nukentėjusiems padaryta įvairiapusė žala, nustatytos sisteminės priežastys, leidusios seksualiniam išnaudojimui vykti ar likti neatskleistam. Svarbu išsiaiškinti ne tik tai, kiek atvejų buvo, bet ir kas ką žinojo, kada apie tai buvo sužinota, kaip į informaciją buvo reaguojama, kodėl tam tikrais atvejais nebuvo imtasi veiksmų ir ar buvo sąmoningai dangstomi nusikaltimai. Tyrimas taip pat padėtų įvertinti kunigų atrankos ir formacijos sistemą, reagavimo į pranešimus procedūras bei jų spragas, pateikti moksliniais duomenimis pagrįstas prevencines priemones, rekomendacijas dėl pagalbos nukentėjusiems teikimo. Tyrimo rezultatai galėtų tapti pagrindu sukurti veiksmingesnę pranešimo ir pagalbos sistemą.

Pagrindinis tokio tyrimo tikslas turėtų būti ne institucijos reputacijos apsauga, o **pagalba nukentėjusiems, atsakomybės užtikrinimas ir sąlygų, leidžiančių užkirsti kelią naujiems nusikaltimams, sukūrimas**. Kartu skaidrus tyrimas ilgalaikėje perspektyvoje galėtų stiprinti visuomenės pasitikėjimą Bažnyčia ir nuimti nepagrįstų įtarimų šešėlį nuo dorai savo pareigas atliekančių kunigų bei vienuolių. Tai padėtų neleisti įsigalėti nepagrįstam įsitikinimui, kad visa Bažnyčios bendruomenė yra seksualinių nusikaltėlių „irštva“.

Tyrimo objektas

Nepriklausomas tyrimas neturėtų apsiriboti vien oficialiai užregistruotais ar teisiškai įrodytais seksualiniais nusikaltimais. Prokuratūros ir nepriklausomo tyrimo tikslai būtų skirtingi. Prokuratūra siekia nustatyti baudžiamąją atsakomybę ir tiria nusikalstamas veikas, kurioms galima surinkti pakankamai teisinių įrodymų. Tuo tarpu nepriklausomas tyrimas galėtų nagrinėti ir tuos atvejus, kai teisinio proceso pradėti ar nusikaltimo įrodyti neįmanoma, tačiau buvo nederamo elgesio, piktnaudžiavimo galia, ribų pažeidimų ar institucinių ydų. Todėl tyrimo objektas turėtų apimti:

- seksualinio išnaudojimo ir kitokio seksualinio pobūdžio netinkamo elgesio atvejus;
- pranešimų apie tokius atvejus nagrinėjimą;
- Bažnyčios vadovybės reakcijas ir sprendimus;
- galimą nusikaltimų ar nederamo elgesio slėpimą ir dangstymą;
- atsakomybės pasiskirstymą tarp tiesioginių smurtautojų ir vadovų;
- galios ir piktnaudžiavimo fenomeną;
- kunigų atrankos, formacijos ir priežiūros sistemą;

- esamas prevencijos ir rizikos atpažinimo priemonės;
- pagalbą nukentėjusiems ir pranešimo apie galimus nusikaltimus mechanizmus.

Tyrimas nepažeistų išpažinties paslapties. Ji galioja konkrečiai išpažinčiai ir savaime nesukuria draudimo tirti ar viešai kalbėti apie kitus Bažnyčios vidaus procesus bei institucinius sprendimus. Kadangi Bažnyčia, skirtingai nei, pavyzdžiui, mokykla ar ligoninė, neturi baigtinio savo narių sąrašo, **tyrimo rezultatai turėtų būti viešinami** visuomenei, kartu griežtai saugant nukentėjusių privatumą ir kitus jautrius asmens duomenis.

Tyrimo savybės

Esminė tyrimo savybė – **nepriklausomumas nuo Bažnyčios hierarchijos**. Tyrimo negalėtų kontroliuoti ar koreguoti tie patys asmenys, kurių veikla būtų vertinama. Tai nereiškia, kad Bažnyčia neturėtų jame dalyvauti. Priešingai – vyskupų, kunigų ir parapijų geranoriškas bendradarbiavimas, duomenų teikimas, prieiga prie archyvų, atvirumas ir parama reikšmingai prisidėtų prie tyrimo sėkmės. Tačiau bendradarbiavimas neturėtų virsti tyrimo kontrolės mechanizmu.

Tyrimą galėtų **atlikti** specialiai sudaryta **nepriklausoma komisija**, kurios narius deleguotų skirtingos institucijos: Lietuvos vyskupų konferencija, prokuratūra, vaiko teisių apsaugos institucijos ir nevyriausybinių organizacijų. Kita galimybė – tyrimą pavesti **kompetentingai išorės organizacijai**, pavyzdžiui, universitetui ar nepriklausomai teisės institucijai. Nepriklausomai nuo pasirinkto modelio, tyrimą turėtų atlikti **tarpdisciplininė specialistų grupė**: psichologai, sociologai, istorikai, pasaulietinės ir bažnytinės teisės specialistai ir kitų sričių ekspertai. Tokio masto tyrimas negali būti greitas – jis gali užtrukti kelerius metus, o tam tikrais atvejais ir gerokai ilgiau.

Patikimumo užtikrinimas

Tyrimo patikimumą turi užtikrinti ne vien tyrėjų reputacija, bet ir aiškiai nustatytos procedūros bei skaidrus procesas. Vienas svarbiausių žingsnių – tyrimo vadovą ir tyrėjus pasirinkti pagal kompetenciją, o ne pagal asmeninius ryšius ar lojalumą institucijai. Prireikus tyrimo vadovo būtų galima ieškoti ir užsienyje, pasitelkiant panašius tyrimus jau atlikusių institucijų ar organizacijų ekspertus. Tyrėjams turi būti suteiktas realus nepriklausomumas: jais pasitikima, o į jų darbą nesikišama. Tyrimo vadovas kartu su pasirinkta komanda ir bendradarbiaudamas su vyskupais aiškiai iš anksto suformuluoja metodologiją ir sudaro galimybę akademinėi bendruomenei bei kitiems nepriklausomiems ekspertams ją įvertinti. Svarbūs ir kiti patikimumo principai:

- skaidrus tyrimo organizavimas ir sprendimų priėmimas;
- aiškiai apibrėžta tyrimo metodologija;
- galimybė akademinėi bendruomenei vertinti metodologiją;
- tarpinių rezultatų ir tyrimo eigos viešinimas;
- viešos diskusijos apie tyrimo rezultatus;

- visiškas skaidrumas kiekviename tyrimo etape;
- galutinių išvadų skelbimas be institucijos cenzūros;
- geranoriškas bendradarbiavimas su nukentėjusiais, tyrėjais ir nevyriausybėmis organizacijomis;
- atsisakymas gynybinės laikysenos, kai kritika suvokiama kaip grėsmė institucijai.

Tyrimo rezultatai neišvengiamai gali būti nemalonūs ir trumpuoju laikotarpiu dar labiau sumažinti pasitikėjimą Bažnyčia. Tačiau ilgalaikėje perspektyvoje būtent skaidrumas, atsakomybės prisiėmimas ir realūs pokyčiai sudaro sąlygas pasitikėjimui atkurti. Bandymas problemą slėpti ar sumažinti jos reikšmę tik dar labiau gilintų nepasitikėjimą. Todėl Lietuvai reikalingas ne tyrimas dėl tyrimo, o procesas, kuris leistų sužinoti tiesą, pripažinti žalą, prisiimti atsakomybę ir pakeisti sistemą taip, kad panašūs atvejai ateityje būtų kuo anksčiau pastebėti ir sustabdyti.

3 Žingsniai, kad procesas pajudėtų

1. Susitarti dėl nepriklausomo tyrimo principų.

Bažnyčios vadovai, katalikų bendruomenė, valstybės institucijos, nevyriausybinių organizacijų ir nukentėjusiųjų atstovai turėtų susitarti, kad tyrimas bus nepriklausomas, tarpdisciplininis, skaidrus ir orientuotas pirmiausia į nukentėjusiųjų saugumą bei problemos sisteminių priežasčių nustatymą.

2. Sudaryti nepriklausomą tyrimo grupę ir patvirtinti metodologiją.

Reikia paskirti kompetentingą tyrimo vadovą ar vadovų grupę, specialistų komandą, nustatyti jų įgaliojimus, finansavimo modelį, prieigos prie archyvų ir duomenų tvarką bei viešai patvirtinti tyrimo metodologiją.

3. Užtikrinti realią prieigą prie informacijos ir pradėti tyrimą.

Bažnyčia turi atverti tyrėjams reikalingus archyvus ir dokumentus, sukurti saugų kanalą nukentėjusiems bei liudytojams teikti informaciją ir įsipareigoti nesikišti į tyrimo eigą bei neslėpti galutinių jo rezultatų.